

Zeno Vancea

ISTORIA MUZICII
Breviar

Volumul 6

**Creația muzicală în jumătatea
a doua a secolului al XVIII-lea
până la clasicismul vienez și
primul său mare reprezentant:
Joseph Haydn**

GRAFOART



Cuprins

Introducere	7
Școala de la Berlin	17
Școala de la Viena.....	20
Fiii lui Bach	22
Reprezentanții stilului galant din Paris....	28
Opera franceză în partea a doua a secolului al XVIII-lea	30
Christoph Willibald Gluck	36
Muzica franceză din anii premergători și următori revoluției franceze.....	44
Clasicismul vienez	48
Joseph Haydn	
viața și formarea muzicală	67
Activitatea componistică și afirmarea publică	68
Exprimarea vitalismului clasic în muzica sa	71
Diversitate expresivă și profunzime artistică	72
Amploarea creației și varietatea genurilor abordate.....	72
Concluzie	87

Introducere

Vorbind despre Bach și Händel, am arătat că creația ambilor compozitori constituie nu numai punctul culminant al polifoniei, dar în același timp și încheierea uneia dintre cele mai glorioase perioade ale istoriei muzicii. La fel ca și în alte epoci ale istoriei muzicii, în care pe lângă stilul dominant a apărut un nou stil, tot așa și în timpul vieții lui Bach, Händel și a celorlalți reprezentanți ai Barocului, a început să se contureze un nou mod de exprimare muzicală.

Spre deosebire de muzica polifonică, în care ansamblul de voci suprapuse, de valoare oarecum egală, este purtătorul expresiei, în muzica nouă, din perioada următoare a Barocului, acest rol este încredințat unei singure melodii, susținută de o succesiune de acorduri a căror înlănțuire este reglementată de anumite legi ce guvernează sistemul armonic tonal.

Noul mod de exprimare, cunoscut în istoria muzicii sub denumirea de *stil armonic omofon*, reprezintă caracteristica fundamentală a creației muzicale apusene

Temă cu variațiuni pentru clavecin (fragment din temă)

C. Ph. E. Bach

Allegretto

The image shows a musical score for a piece by C. Ph. E. Bach. It is titled 'Temă cu variațiuni pentru clavecin (fragment din temă)'. The tempo is marked 'Allegretto'. The score is in 6/8 time and consists of two systems. The first system shows the beginning of the piece with a treble and bass clef. The second system shows two variations, labeled '1.' and '2.', with a double bar line and 'etc.' indicating further variations.

Caracteristicile de structură melodică și de formă, descrise mai sus, sunt proprii – după cum am mai spus, desigur cu unele deosebiri – întregii muzici occidentale din acel timp.

Școala de la Berlin

Trecând acum, după caracterizările privind întreaga perioadă de prefaceri, la o scurtă descriere a fiecărei școli în parte, vom începe cu aceea din Berlin. De fapt ea era alcătuită din două grupuri de muzicieni. Din primul fac parte câțiva

Școala de la Viena

Datorită îndelungatei legături create între viața muzicală a principalelor orașe din Austria și Italia, fie direct prin activitatea unor compozitori italieni, fie indirect, prin mijlocirea acelor muzicieni austrieci care și-au făcut studiile în Italia, muzica cultă din Austria a asimilat o seamă de elemente stilistice ale muzicii italiene. Înainte ca influența italiană să se manifeste în formele ei cunoscute din creația lui Mozart (marea cantabilitate a temelor, claritatea și luminozitatea discursului muzical), compozitori din Viena ca *G. Reutter*, *G. Chr. Wagenseil*, *G. M. Monn*, *J. Starzer*, *Fl. L. Gassmann* și *Leopold Mozart*, au pregătit calea spre acea admirabilă sinteză între cultura italiană și cea austriacă, ce va reprezenta una din caracteristicile marii arte clasice vieneze. Această artă a avut – pe lângă cei trei mari maeștri Haydn, Mozart și Beethoven – numeroși alți compozitori, printre care și *L. A. Kozeluh*.

Georg Reutter (1708-1772), dirijor al corului catedralei Sf. Ștefan din Viena și al orchestrei curții, a compus opere, oratorii, divertismente pentru orchestră. El a fost

oratorii, muzică de cameră.

Leopold Mozart (1719-1787), tatăl ilustrului Wolfgang Amadeus, care i-a dat fiului său primele îndrumări muzicale teoretice și practice, a fost violonistul curții arhiepiscopului din Salzburg. Autor al unei metode de vioară, celebră pe vremea sa. A compus sonate pentru vioară, muzică de cameră, piese pentru orchestră.

Leopold Antonin Kozeluh (1752-1818), de origine cehă, a activat la Viena, fiind urmașul lui Mozart în postul de șef de capelă al curții. A scris opere, baletе, oratorii, cantate, mise, simfonii, concerte, sonate.

Fiii lui Bach

Dintre cei 20 de copii ai lui Bach, șase fii i-au supraviețuit și, dintre aceștia, patru (*Wilhelm Friedemann, Carl Philipp Emanuel, Johann Christian și Johann Christoph Friedrich*) au devenit compozitori celebri, a căror faimă a întrecut-o pentru câteva decenii pe aceea a tatălui lor³.

³ Doi dintre fiii săi, *Gottfried Bernard* și

cantabil al lucrărilor sale instrumentale. A compus oratorii, cantate, simfonii, muzică de cameră, lucrări pentru clavecin.

Reprezentanții stilului galant din Paris

Schimbările intervenite în modul de exprimare în cea de-a doua parte a secolului al XVIII-lea nu au avut loc doar într-o singură țară din Apus, ci au cuprins deopotrivă Germania, Italia și Franța. În această din urmă țară, noul stil pune stăpânire înainte de toate pe muzica de pian (instrument care, reprezentând o formă mai perfecționată și având o sonoritate mai amplă decât clavecinul, era pe cale să-l înlocuiască pe acesta). După cum am arătat în volumul nr. 3, noul stil este deja prefigurat în muzica lui *Couperin*, *Chambonnières* și în miniaturile lui *Rameau*. Piesele pentru clavecin ale lui *Jean-Joseph de Mondonville* (1711-1772), *François d'Agincourt* (1684-1758), precum și sonatele pentru pian ale lui *François-Adrien Boieldieu* (1775-1834), *Étienne Méhul* (1763-1817), *Adolphe Adam* (1803-

Opera franceză în partea a doua a secolului al XVIII-lea

Urmărind să dăm în volumul consacrat operei în secolele XVII – XVIII (nr. 4) o imagine generală a creației de acest gen din toate țările occidentale, ne-am oprit, din cauza spațiului limitat, numai la câteva date sumare despre opera franceză. Aici este locul să completăm cele spuse acolo, cu unele referiri mai ample ocupându-ne, în afară de genul dramatic, pe scurt și cu muzica instrumentală franceză.

Cu *Jean Philippe Rameau* (1683-1764), ultimul mare reprezentant al *tragediei lirice*, și cu câțiva urmași spirituali ai săi de mai mică importanță, se încheie în Franța perioada de înflorire a acestui gen. După „războiul bufonilor” și marele succes al *Ghicatorului satului* de Rousseau care inaugura un nou tip de comedie muzicală realistă ca subiect și simplificată stilistic, compozitorii francezi au început să cultive genul *operei comice* – o formă mai complexă a vechiului *vodevil* – care devenise mai atractivă și datorită

Christoph Willibald Gluck

Popularitatea operei comice de tip italian nu a avut prea mult de suferit nici în urma succeselor repurtate la Paris de *Christoph Willibald Gluck*, care și-a executat aici între anii 1774 și 1779 operele sale cele mai importante. Sub puternica impresie a operei *Orfeu* și a lui Gluck personal, cercurile muzicale și publicul din Paris au continuat să rămână divizați în două partide, numai că de astă dată partizanii muzicii franceze au văzut în Gluck pe continuatorul marilor tradiții naționale (ceea ce și era), în timp ce amicii muzicii italiene îl admirau pe *Niccolò Piccinni* (1728-1800) cel mai de seamă compozitor italian stabilit la Paris.

Datorită celor peste 100 de opere ale sale, dintre care majoritatea compuse pe texte și în stil italian, iar o parte mai mică în manieră și pe texte franceze, Gluck era de mult celebru când în 1762 a compus prima din cele șase capodopere ale sale de muzică dramatică, care i-au asigurat un loc de frunte în istoria operei.

Christoph Willibald Gluck s-a născut, în 1714, la Erlebach, o mică

poate că fără contactul cu arta franceză – respectiv, cu tragedia lirică ce i-a servit drept model – și fără impulsurile primite din partea vieții muzicale pariziene, creația lui Gluck nu s-ar fi ridicat la acea înălțime, care-i asigură un loc de frunte printre compozitorii de operă.

Muzica franceză din anii premergători și următori revoluției franceze

Puține sunt în istoria muzicii acele perioade stilistice care arată, în același mod direct și cu aceeași intensitate, legătura dintre marile evenimente politico-sociale ale vremii și creația compozitorilor ca aceea a revoluției franceze. Revoluția i-a inspirat nu numai pe muzicienii francezi, dar și pe unii compozitori din afara hotarelor Franței, ca de pildă din Renania, între care și pe tânărul Beethoven, care – sub puternica impresie produsă de revoluția franceză – a scris o cantată cu titlul *Cântec despre omul liber*. De altfel și *Simfonia „Eroica”* de mai târziu este un ecou al marilor evenimente istorice.

Joseph Haydn **viața și formarea muzicală**

Joseph Haydn s-a născut la 31 martie 1732 la Rohrau, în Austria de Jos, și a murit la 31 mai 1809 la Viena. A fost fiul unui meșter dogar. La vârsta de cinci ani a fost adoptat de Johann Mathias Frank, învățător și dirijorul unui cor bisericesc, în casa căruia a învățat să cânte la diferite instrumente.

În 1739, compozitorul Georg Rentier, dirijorul curții din Viena, remarcă glasul copilului Haydn și-l angajează pe acesta în corul catedralei Sf. Ștefan din capitala Austriei, unde va cânta până în 1749. La vârsta de 17 ani, Haydn (aflat în schimbare de voce) este concediat din cor, întreținându-se un timp ca instrumentist în orchestrele populare din Viena. Devine apoi acompaniatorul la pian al profesorului de canto și compozitorului Nicola Porpora (1686-1768).

Deși nu a avut parte de o educație teoretică sistematică, prezența sa în centrul vieții muzicale a Vienei i-a dat posibilitatea să facă cunoștință cu o bună

parte a literaturii muzicale de până atunci.

Începe să compună Serenade, Divertismente și în 1751 – în colaborare cu actorul von Kurz, autorul libretului – dă la iveală o operă comică în stil popular, care s-a bucurat de un succes deosebit, dar din cauza unor aluzii politice din text la adresa regimului nobiliar, reprezentația ei a fost interzisă de poliția vieneză (*Der krumme Teufel* – Diavolul cocoșat).

Activitatea componistică și afirmarea publică

Pentru anumite reuniuni muzicale de la diferiți înalți funcționari sau nobili, Haydn compune lucrări de cameră, printre care primele sale cvartete de coarde.

În 1759 devine dirijor al orchestrei contelui Morzin, apoi în 1760 al celei a prințului Eszterházy, mai întâi la Kismarton, și mai târziu la Eszterhaza, unde va rămâne timp de 30 de ani. În acest interval de timp, Haydn i-a avut ca patroni mai întâi pe prințul Paul Eszterházy, apoi succesiv pe cei doi moștenitori ai acestuia, Nicolai și Anton. Acesta din urmă a licențiat în 1790 orchestra și pe șeful ei,

Pentru prețuirea pe plan internațional de care s-a bucurat Haydn la sfârșitul vieții sale, este semnificativ faptul că la înmormântarea sa au participat și ofițeri din armata franceză de ocupație.

Exprimarea vitalismului clasic în muzica sa

Vigoarea sentimentului de afirmare a vieții, ce se desprinde din majoritatea lucrărilor lui Haydn, limpezimea modului de exprimare, eleganța muzicii sale, la care se adaugă adeseori și o bună doză de umor, au făcut ca nu numai în rândul publicului, dar și în acela al istoriografilor muzicali – înclinați să judece întreaga creație vieneză prin prisma elevatului patos beethovenian – să se nască o părere greșită despre „amabilul și surâzătorul” Haydn, acest compozitor genial fiind adeseori situat pe scara valorilor pe o treaptă inferioară lui Mozart și Beethoven și considerat doar ca un merituos precursor al acestora. La această falsă imagine a contribuit desigur și ideea preconcepută că – fiind, în calitate de capelmaistru, în slujba unui mare senior – unica preocupare a lui Haydn ar fi

fost aceea de a-i distra prin compozițiile sale pe nobilii săi ascultători.

Diversitate expresivă și profunzime artistică

Faptul că Haydn nu este numai cântărețul bucuriilor vieții, îl atestă atâtea pagini din care se desprinde frământarea compozitorului, adeseori tulburat de complexe probleme ale existenței umane. Inegalitățile sociale de pe vremea sa i-au pricinuit aceleași amărăciuni ca și celorlalți doi maștri vienezi, iar revolta împotriva umilitoarei sale situații personale – în mai multe privințe nu prea deosebită de aceea în care se afla personalul de serviciu al curții princiare – răbufnește nu o dată în compozițiile sale prin accente dureroase.

Amploarea creației și varietatea genurilor abordate

Faima sa de compozitor eminent s-a răspândit destul de târziu, abia în ultimele

Creațiunea și Anotimpurile, constituie încoronarea întregii sale activități creatoare, prezentând numeroase aspecte stilistice noi față de cele două lucrări anterioare. În timp ce *Creațiunea* impresionează prin înalta sa elevație spirituală, *Anotimpurile* captivează auditorul îndeosebi prin atmosfera poetică cu care compozitorul redă imaginile naturii. Spre deosebire de caracterul monumental și de nota eroică a oratoriilor lui Händel, *Creațiunea și Anotimpurile* se disting prin lirismul lor cald și prin caracterul mai direct, mai personal al modului de comunicare.

Ca și majoritatea oratoriilor lui Händel, și aceste două din urmă ale lui Haydn – care încununează creația sa – reprezintă pietre de hotar în istoria genului.

Concluzie

Creația lui Joseph Haydn sintetizează în mod exemplar spiritul secolului al XVIII-lea, aducând în muzică echilibrul, claritatea și plenitudinea care definesc clasicismul. Pornind din

modestele sale începuturi de copil de cor, Haydn a parcurs drumul unei cariere muzicale strălucite, ajungând să influențeze întreaga Europă prin stilul său rafinat și profund. Muzica lui exprimă vigoarea afirmării vieții, optimismul ordonat, dar și o discretă melancolie, dovadă a unei conștiințe artistice mature.

În lucrările lui Haydn regăsim umor, dramatism interior, reverie, dar și monumentalitate clasică. Peste 100 de simfonii, o vastă operă de muzică de cameră și religioasă, precum și sonate și lucrări corale ilustrează o gândire muzicală organizată, clară și prolifică. În ansamblul operei sale se distinge o personalitate originală, deși înrudită spiritual cu Mozart, în care predomină rațiunea, voința și optimismul clasic.

Astfel, Haydn rămâne nu doar primul mare reprezentant al clasicismului vienez, ci și un simbol al maturizării muzicii europene în epoca luminilor – un maestru al formei și al expresiei echilibrate, recunoscut ca model de generațiile următoare.